

УДК 378.4

В. Д. КАРИЧКОВСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент

С. П. КАРИЧКОВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент

Уманський національний університет садівництва

ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ В АГРАРНИХ ВНЗ УКРАЇНИ

У статті відображено огляд сучасного нормативно-правового забезпечення освітнього законодавства України у сфері підготовки фахівців у вищих аграрних навчальних закладах та представлено його порівняльний аналіз з попередньою редакцією. Подано класифікацію рівнів та ступенів вищої освіти, напрямів підготовки та спеціальностей аграрного профілю; проведено таксономізацію спеціальностей на основі чинного законодавства України. Сформульовано визначення поняття аграрного ВНЗ залежно від структури та переліку галузей знань, за якими здійснюють підготовку відповідних фахівців. Крім того, виділено галузі знань, напрями підготовки та спеціальності ОКР бакалавр, спеціаліст та магістр відповідно до попередньої та нової редакцій Закону України “Про вищу освіту”.

Ключові слова: освітньо-кваліфікаційний рівень, освітній рівень, галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, вищий аграрний навчальний заклад, таксономізація.

Сучасний вітчизняний ринок освітніх послуг характеризується такими процесами, як інтеграція, інтернаціоналізація, глобалізація. Ці процеси передбачають поступове входження національних освітніх закладів до глобального освітнього простору [11]. У зв'язку з цим перед системою освіти постає потреба у вдосконаленні нормативно-правового забезпечення як необхідної передумови реалізації освітньої політики держави.

За таких умов реформування системи освіти передбачає підготовку фахівців нової формації, що у свою чергу висуває сучасні специфічні вимоги до спеціалізації та якості кадрового потенціалу [9].

Питання професійної освіти знайшли відображення у працях В. Андрущенко, С. Батишева, О. Биковської, І. Беха, І. Герасимова, Г. Голобородько, М. Гриньової, Н. Давкуш, І. Зязюна, Р. Карпюк, Є. Кулик, П. Лузана, Н. Ничкало, та ін., тоді як удосконаленню змісту і форм професійної підготовки майбутніх менеджерів присвячені праці таких учених, як Т. Бірюкова, Л. Бондарева, В. Волкова, Ю. А. Галайко, О. Куліш, В. Лівенцова, Н. В. Логутіна, М. В. Опольська, Н. Романенко, С. Тарасова, Г. А. Чердніченко та ін.

Проблеми професійної підготовки майбутніх менеджерів в аграрній сфері досліджували А. Антонець, Ю. Атаманчук, В. Берека, Н. Кожемякіна, В. Свистун, І. М. Шупта та ін.

Однак, професійна освіта з підготовки майбутніх менеджерів для аграрної галузі безпосередньо в контексті порівняльного аналізу залишається малодослідженим питанням.

Отже, *метою статті* є визначення поняття аграрного вищого навчального закладу України III–IV рівнів акредитації та детальний аналіз нормативної бази, яка регламентує підготовку фахівців-аграріїв ОКР бакалавр, спеціаліст та магістр.

Концептуальні положення щодо змісту та організації професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах базуються на засадах Конституції України, Законів України “Про освіту” та “Про вищу освіту” [3], Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”) [1], Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст. та інших нормативно-правових актів.

Відповідно до Конституції України здобуття вищої освіти – це право кожного громадянина незалежно від національності, соціального походження, політичних чи релігійних переконань тощо.

Вища освіта в Україні, як одна з найважливіших складових системи освіти, спрямована на забезпечення гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості у здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей [1].

Згідно з Конституцією України [(частина друга статті 43) (254к/96-ВР)] держава створює умови для підготовки кадрів за основними напрямами відповідно до суспільних потреб, у тому числі й фахівців у сфері аграрної освіти як складової частини професійної і вищої освіти в цілому.

Варто зазначити, що вагоме значення мають не лише рівень і якість підготовки фахівців, а і їх відповідність потребам ринку праці, тобто збалансованість попиту та пропозиції кадрів. Незважаючи на схвалення Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки, в Україні не застосовується комплексний підхід до прогнозування потреб виробничої та невиробничої сфер у кваліфікованих працівниках з урахуванням структури національної економіки, а сучасний ринок праці України визначається значною професійно-кваліфікаційною розбалансованістю [8].

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий) рівень;
- науковий рівень [3].

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- молодший бакалавр;
- бакалавр;
- магістр;

- доктор філософії;
- доктор наук [3].

Таким чином, сучасний рівень розвитку сільського господарства в Україні вимагає від аграрних вищих навчальних закладів переглянути та привести у відповідність до вимог збалансованість між попитом і пропозицією фахівців на ринку праці згідно діючого переліку спеціальностей, здійснювати пошук нетрадиційних підходів до організації навчально-виховного процесу з урахуванням запровадження ринкових відносин та різних форм власності [7].

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти” [4] підготовка майбутніх фахівців здійснюється за 27 галузями знань за різними спеціальностями, тоді як за попередньою редакцією закону, в розрізі галузей знань виділяли напрями підготовки (при навчанні бакалаврів) та спеціальності для навчання спеціалістів та магістрів табл. 1. Постанова КМУ “Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра” від 13.12.2006 р. № 1719 [5] та Постанова КМУ “Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра” від 27.08.2010 р. № 787 [6].

Відповідно до чинного законодавства України в галузі вищої освіти передбачено здійснення підготовки фахівців різних напрямів, галузей знань, напрямів підготовки та спеціальностей. Їх класифікація, систематизація та ієрархія становлять базу для таксономізації напрямів підготовки та спеціальностей за якими здійснюють підготовку фахівців у ВНЗ України.

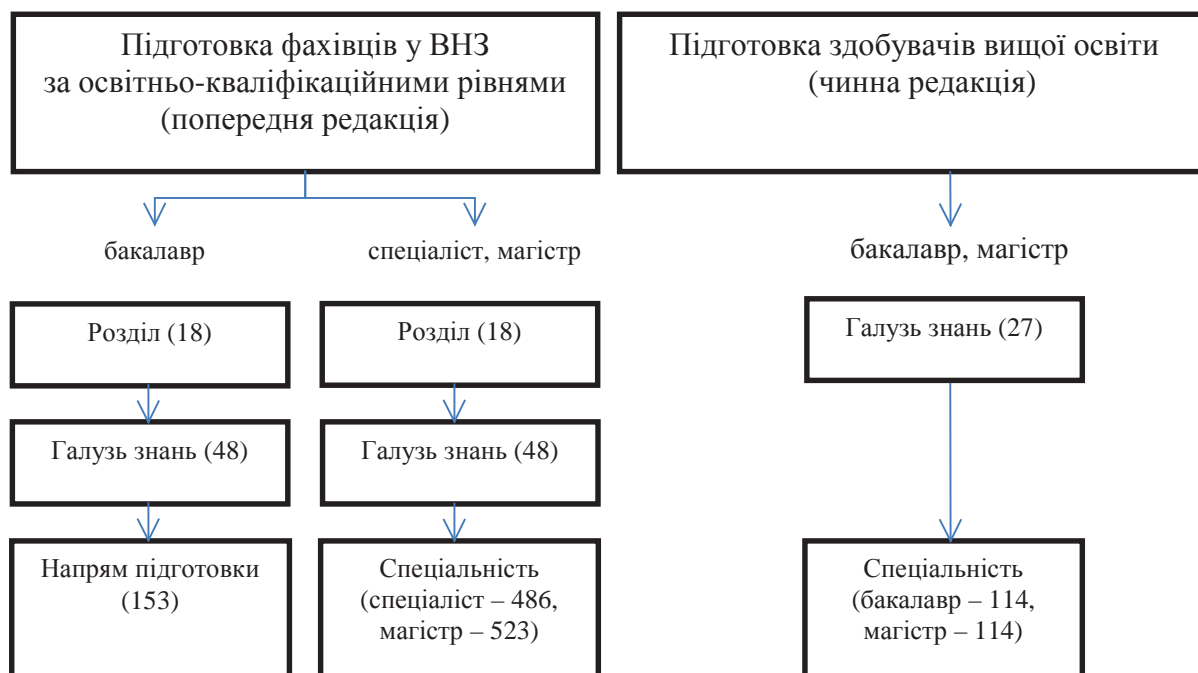

Рис. 1. Таксономізація напрямів підготовки та спеціальностей у ВНЗ України у попередній та чинній редакціях із зазначенням кількості позицій

Відповідно до нової редакції Закону України “Про вищу освіту” поняття освітньо-кваліфікаційного рівня відсутнє натомість з’являється нова категорія “ступінь вищої освіти”, відповідно до якої відсутній існуючий раніше ОКР спеціаліст. Таксонометричний рівень “розділ” замінено на “галузь знань” створення нового Переліку галузей і спеціальностей для освіти і науки.

Перехід до нової класифікації галузей і спеціальностей, орієнтованої на міжнародну практику, дуже важливий, бо означає курс на глобалізацію освіти й економіки. Нова класифікація дасть змогу синхронізувати вітчизняні освітні програми зі світовими та європейськими і, таким чином, інтегруватися у світове співтовариство, стати більш прозорими і зрозумілими для світової спільноти [10].

Відповідно до Закону України “Про вищу освіту” у попередній редакції (№ 2984) [2], яка втратила чинність від 06.09.2014 р. на підставі нової редакції Закону України “Про вищу освіту” (№1556–18) [3] передбачалося здійснення підготовки фахівців різних напрямів, галузей знань, напрямів підготовки та спеціальностей. Варто зазначити, що здобувачі вищої освіти, які вступили до вищих навчальних закладів до набрання чинності цією постановою, продовжують навчання відповідно до обраних напрямів підготовки та спеціальностей Нова постанова набирає чинності з 1 вересня 2015 року [4].

Відповідно до попередніх переліків напрямів підготовки та спеціальностей нами було зроблено припущення, що до аграрних ВНЗ можна віднести такі вищі навчальні заклади, у структурі яких переважають напрями підготовки та спеціальності, що відносилися до розділів 09 “Сільське, лісове і рибне господарство та переробка їх продукції” та 10 “Техніка та енергетика аграрного виробництва”.

У відповідності з новим переліком спеціальностей [4] до аграрних ВНЗ України будемо відносити такі заклади, у яких домінує підготовка фахівців за спеціальностями, що відносяться до галузі знань 20 “Аграрні науки та продовольство”.

У зв’язку з тим, що станом на 2015 рік набір фахівців усе ще здійснювався на основі існуючих раніше напрямів підготовки та спеціальностей, навчання за якими буде здійснюватися до 2019 року для рівня бакалавр та 2016 року для рівнів спеціаліст та магістр, вважаємо необхідним здійснити аналіз системи вищої аграрної освіти України у розрізі аграрних університетів, у структурі яких переважають напрями підготовки та спеціальності, що відносилися до розділів 09 “Сільське, лісове і рибне господарство та переробка їх продукції” та 10 “Техніка та енергетика аграрного виробництва”.

Повертаючись до Постанов Кабінету Міністрів України “Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра” [Постанова КМУ “Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра” від 13.12.2006 р. № 1719 [5] та “Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра” “Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців

у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра” [6] напрям 09 “Сільське, лісове і рибне господарство та переробка їх продукції” включає в себе підготовку за галузями знань 0901 “Сільське господарство і лісництво”, 0902 “Рибне господарство та аквакультура”, а напрям 10 “Техніка та енергетика аграрного виробництва” передбачає підготовку лише за однією галуззю знань – 1001 “Техніка та енергетика аграрного виробництва” (табл. 1–2).

Таблиця 1

**Напрями підготовки за ОКР “Бакалавр”
галузей знань 0901, 0902 та 1001**

№ п/п	Напрямок підготовки	Код напрямку підготовки
Галузь знань 0901 “Сільське господарство і лісництво”		
1.	Агрономія	6.090101
2.	Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	6.090102
3.	Лісове і садово-паркове господарство	6.090103
4.	Лісозаготівля	6.090104
5.	Захист рослин	6.090105
Галузь знань 0902 “Рибне господарство та аквакультура”		
1.	Водні біоресурси та аквакультура	6.090201
2.	Рибальство	6.090202
Галузь знань 1001 “Техніка та енергетика аграрного виробництва”		
1.	Енергетика та електротехнічні системи в агропромисловому комплексі	6.100101
2.	Процеси, машини та обладнання агропромислового виробництва	6.100202

Як видно з табл. 1, підготовка студентів за галузями знань 0901, 0902 та 1001 за ОКР “Бакалавр” здійснюється в розрізі 9 напрямів підготовки.

Таблиця 2

**Спеціальності за ОКР “Спеціаліст” та “Магістр”
галузей знань 0901, 0902 та 1001**

№ п/п	ОКР спеціаліст		ОКР магістр	
	Найменування спеціальності	Код спеціальності	Найменування спеціальності	Код спеціальності
1	2	3	4	5
Галузь знань 0901 “Сільське господарство і лісництво”				
1.	Агрономія	7.09010101	Агрономія	8.09010101
2.	Агрохімія і ґрунтознавство	7.09010102	Агрохімія і ґрунтознавство	8.09010102
3.	Експертна оцінка ґрунтів	7.09010103	Експертна оцінка ґрунтів	8.09010103
4.	Плодоовочівництво і виноградарство	7.09010104	Плодоовочівництво і виноградарство	8.09010104
5.	Селекція і генетика сільськогосподарських культур	7.09010105	Селекція і генетика сільськогосподарських культур	8.09010105

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
6.	Агромеліорація	7.09010106	Агромеліорація	8.09010106
7.	Технології закритого ґрунту	7.09010107	Технології закритого ґрунту	8.09010107
8.	Насінництво та насіннезнавство	7.09010108	Насінництво та насіннезнавство	8.09010108
9.	Технології зберігання та доробки продукції рослинництва	7.09010111	Технології зберігання та доробки продукції рослинництва	8.09010111
10.	Технології виробництва і переробки продукції тваринництва	7.09010201	Технології виробництва і переробки продукції тваринництва	8.09010201
11.	Годівля тварин і технології кормів	7.09010202	Годівля тварин і технології кормів	8.09010202
12.	Розведення та селекція тварин	7.09010203	Розведення та селекція тварин	8.09010203
13.	Птахівництво	7.09010204	Птахівництво	8.09010204
14.	Конярство та кіннозаводство	7.09010205	Конярство та кіннозаводство	8.09010205
15.	Бджільництво	7.09010206	Бджільництво	8.09010206
16.	Промислове звірівництво	7.09010207	Промислове звірівництво	8.09010207
17.	Лісове господарство	7.09010301	Лісове господарство	8.09010301
18.	Мисливське господарство	7.09010302	Мисливське господарство	8.09010302
19.	Садово-паркове господарство	7.09010303	Садово-паркове господарство	8.09010303
20.	Технології лісосічних і лісоскладських робіт	7.09010401	Технології лісосічних і лісоскладських робіт	8.09010401
21.	Захист рослин	7.09010501	Захист рослин	8.09010501
22.	Карантин рослин	7.09010502	Карантин рослин	8.09010502
Галузь знань 0902 “Рибне господарство та аквакультура”				
1.	Водні біоресурси	7.09020101	Водні біоресурси	8.09020101
2.	Аквакультура	7.09020102	Аквакультура	8.09020102
3.	Охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів	7.09020103	Охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів	8.09020103
4.	Промислове рибальство	7.09020201	Промислове рибальство	8.09020201
Галузь знань 1001 “Техніка та енергетика аграрного виробництва”				
1.	Енергетика сільськогосподарського виробництва	7.10010101	Енергетика сільськогосподарського виробництва	8.10010101
2.	Електротехнічні системи та технології в агропромисловому виробництві	7.10010102	Електротехнічні системи та технології в агропромисловому виробництві	8.10010102

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5
3.	Електрифікація та автоматизація сільського господарства	7.10010103	Електрифікація та автоматизація сільського господарства	8.10010103
4.	Енергетичний менеджмент та аудит в агропромисловому виробництві	7.10010104	Енергетичний менеджмент та аудит в агропромисловому виробництві	8.10010104
5.	Процеси, машини та обладнання агропромислових підприємств	7.10010201	Процеси, машини та обладнання агропромислових підприємств	8.10010201
6.	Транспортні технології та засоби в агропромисловому комплексі	7.10010202	Транспортні технології та засоби в агропромисловому комплексі	8.10010202
7.	Механізація сільського господарства	7.10010203	Механізація сільського господарства	8.10010203

Як видно з табл. 2, назви спеціальностей та їх шифри в розрізі освітньо-кваліфікаційних рівнів спеціаліста та магістра однакові, за винятком першої цифри коду (“7” для спеціалістів та “8” для магістрів).

Галузь знань 0901 включає найбільшу кількість спеціальностей, зокрема 22, тоді як 0902 та 1001 є менш чисельними – відповідно 4 та 7 спеціальностей. Загалом, за вказаними галузями знань підготовка здійснюється за 33 спеціальностями.

Згідно з чинним переліком галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, підготовка фахівців за освітніми рівнями бакалавр та магістр галузі знань 20 “Аграрні науки та продовольство” здійснюватиметься за 8 спеціальностями (табл. 3).

Таблиця 3

Перелік спеціальностей галузі знань “Аграрні науки та продовольство”

Шифр галузі	Галузь знань	Код спеціальності	Найменування спеціальності
20	Аграрні науки та продовольство	201	Агрономія
		202	Захист і карантин рослин
		203	Садівництво та виноградарство
		204	Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва
		205	Лісове господарство
		206	Садово-паркове господарство
		207	Водні біоресурси та аквакультура
		208	Агроінженерія

Як видно з даних табл. 3, перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців-аграріїв, порівняно з попередньою редакцією переліку, істотно скоротився з 33 до 8 спеціальностей, це дає змогу гармонізувати освітні програми України до міжнародних стандартів, проте раніше застосовуваний перелік давав змогу аграрним ВНЗ готувати вузькоспеціалізованих фахівців аграрної сфери виробництва, здійснюючи їх підготовку за спеціалізованими програмами, які більш диференційовано визначали зміст освіти.

Висновки. Таким чином, сучасне законодавство у сфері вищої освіти в розділі підготовки фахівців-аграріїв дає можливість здійснювати висококваліфіковану підготовку відповідно до світових стандартів вищої освіти. Рекомендований перелік спеціальностей дав змогу нам визначити поняття аграрного ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Таким чином, з метою підвищення ефективності підготовки майбутніх фахівців в університетах аграрного профілю України вважаємо необхідним зупинитися на вивченні передового закордонного досвіду з імплементацією кращих його зразків в освітній процес українських ВНЗ, що буде висвітлено в подальших дослідженнях.

Список використаної літератури

1. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>.
2. Про вищу освіту : Закон України № 2984 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2984-14>.
3. Про вищу освіту : Закон України № 1556-18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18>.
4. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-п/page#n11>.
5. Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра : Постанова КМУ від 13.12.2006 р. № 1719 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-п>.
6. Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра : Постанова КМУ від 27.12.2010 р. № 787 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-п>.
7. Білан С. О. Аграрна освіта в Україні: історичний аспект (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / С. О. Білан ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2005.
8. Кочемировська О. Напрями оптимізації системи прогнозування попиту та пропозиції робочої сили : аналітична записка [Електронний ресурс] / О. Кочемировська ; Нац. інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/397>.
9. Мокрієв М. В. Інформаційне забезпечення управління формуванням кадрового потенціалу АПК : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / М. В. Мокрієв ; Національний аграрний ун-т. – Київ, 2007. – 20 с.
10. Онищенко О. Заручники “ставкацентризму” [Електронний ресурс] / О. Онищенко // Дзеркало Тижня. Україна. – 2015. – № 2. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/>

EDUCATION/zaruchniki-stavkocentrizmu-chomu-galmuyetsya-implementaciya-zakonu-pro-vischu-osvitu-.html.

11. Чекушина Ю. В. Вища освіта України в аспекті інтелектуалізації праці (перше десятиліття XXI ст.) / Ю. В. Чекушина, Ю. М. Чекушина // Гуманітарний журнал. – 2013. – № 3. – С. 3–10.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2016.

Каричковский В. Д., Каричковская С. П. Институциональные основы подготовки будущих менеджеров в аграрных вузах Украины

В статье отражен обзор современного нормативно-правового обеспечения образовательного законодательства Украины в сфере подготовки специалистов в высших аграрных учебных заведениях и представлен его сравнительный анализ с предыдущей редакцией. Представлена классификация уровней и степеней высшего образования, направлений подготовки и специальностей аграрного профиля; проведена таксономизация специальностей на основе действующего законодательства Украины. Сформулировано определение понятия аграрного ВУЗа в зависимости от структуры и перечня отраслей знаний, по которым осуществляется подготовка соответствующих специалистов. Кроме того, выделено отрасли знаний, направления подготовки и специальности образовательно-квалификационных уровней бакалавр, специалист и магистр в соответствии с предварительной и новой редакциями Закона Украины “О высшем образовании”.

Ключевые слова: *образовательно-квалификационный уровень, образовательный уровень, отрасль знаний, направление подготовки, специальность, высшее аграрное учебное заведение, таксономизация.*

Karychkovskyi V., Karychkovska S. Institutional Basis of Future Manager Training at Agricultural Universities of Ukraine

At the present stage of development of society the main reserve of scientific and technical progress of Ukraine is the intellectual potential. Moreover, its development involves the creation of conditions for quality education. In this context, higher education is of particular importance within which there is a conscious choice of educational strategy.

The article deals with the overview of the modern legal and regulatory support of educational legislation of Ukraine in the field of future specialists training at higher agricultural institutions and presents its comparative analysis with the previous version. The classification levels and degrees of higher education, training areas and specialties of the agricultural profile are given; taxonomization of specialties is made on the basis of current legislation of Ukraine. The author formulates the definition of agricultural universities, where specialists are trained depending on their structure and the list of areas of expertise. In addition, area of expertise, areas of training and qualifications of Bachelor's, Specialist's and Master's Degrees under the previous and new versions of the Law of Ukraine “On Higher Education” are selected. In order to increase the effectiveness of manager training in agrarian universities of Ukraine it is necessary to study foreign countries experience and implement its best examples into the educational process of national universities that will be described in our future investigations.

Key words: *education level, educational attainment, industry knowledge, training direction, specialty, higher agricultural educational institution, taxonomization.*